

Meçhul Bir Araştırmacı Tarihçi: Ziya Şakir*

Güngör Göçer**

Giriş

Onlarca tefrika ve makale kaleme almış çok velut bir yazar olmasına rağmen Ziya Şakir kendisi ile ilgili bilgi vermek konusunda pek hevesli bir kişiliğe sahip değildir. Hayatının tüm safhalarını anlattığı bir eseri yoktur. Ancak yaşadığı dönemde meydana gelen ve kendisinin de katıldığı önemli tarihsel olayları ele aldığı eserlerinde kendisi hakkında az da olsa bilgi vermiştir. Bunlar içinde Balkan Harbi'ni anlattığı Meçhul Asker,¹ Edirne Müdafaası² ve Mısır'a firarından sonra başından geçen hadiseleri Nuri adlı bir karakter üzerinden anlattığı "Vicdanından Af Dile"³ adlı romanı önemlidir. Ziya Şakir hayatını neden roman olarak kaleme almıştır bilemiyoruz. Ancak romanında Mısır'a kaçmasından sonra İstanbul'da kendisi hakkında yapılan dedikodulara cevap vermeye çalışmasının bunda etkili olması kuvvetle muhtemeldir. Bu eserin dışında 1949 yılında kendisi ile röportaj yapan Hasan Eryüksel'e verdiği bilgiler⁴ ve Ziya Şakir'in Talat Paşa'nın Dahiliye Nazırlığını eleştiren bir mektubu nedeni ile hakkında yürütülen hukuki süreçle ilgili olarak Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan bazı belgeler Ziya Şakir'in hayatı hakkında önemli bilgiler vermektedir. Bunların dışında Ziya Şakir hakkında önemli bilgi kaynaklarından birisi de torunu Ayda Üstündağ'dır. Dedesi ile ilgili olarak kaleme aldığı eserinde önemli bilgiler vermektedir.⁵

* "Osmanlı'dan Cumhuriyete Popüler Bir Tarihçi: Ziya Şakir" adlı doktora tezimizden üretilmiştir.

** Doktor, Fatih Orta Okulu Dinar/AFYONKARAHİSAR, gocer20@hotmail.com
ORCID: 0000-0002-8541-6579 DOI: 10.37879/9789751749987.2022.34

1 1929 yılının Kasım ayından itibaren *Vakit* gazetesinde tefrika şeklinde 116 sayı olarak neşredilmiştir.

2 "Edirne Müdafaası" 3 Ağustos 1947 ile 3 Mart 1948 tarihleri arasında *Son Telgraf* gazetesinde 172 tefrika olarak neşretmiştir.

3 Z. Melek, *Vicdanından Af Dile*, İstanbul 1945.

4 Hasan Eryüksel, *Ziya Şakir Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1949.

5 Ayda Üstündağ, *Sözlü Tarihin Büyük Üstadı Ziya Şakir*, İstanbul 2011.

Ziya Şakir hakkında bu bilinmezlik oldukça dikkat çekicidir. Zira Osmanlı Dönemi'ni dışarıda bırakırsak 1929'dan ölüm tarihi olan 1959 yılına kadar bıkip usanmadan birçok farklı gazete ve dergide edebi, dini, tarihi eserler yazmış bir muharrir olmanın dışında devrinin Celal Bayar, Adnan Menderes ve Satvet Lütfi (Tozan) başta olmak üzere birçok siyasi aktörü ile arkadaşlığı bulunmaktadır. Ayrıca yaklaşık on yıl kadar da Demokrat Parti'den İstanbul şehir meclisi üyeliği yaparak azda olsa siyasete de karışmıştır. Buna rağmen kendisi ve eserleri hakkında tatmin edici bir bilginin olmaması ise şaşırtıcıdır.

Ziya Şakir'in Hayatı

Ziya Şakir'in babası Hacı Şakir Bey, annesi de Huriye hanımdır. Aslen Sivas'ın Divriği kazasının Bahtiyarfenk köyündendir. Aile soy olarak Hasanbeyoğulları'ndan gelmektedir. Hasanbeyoğulları Sivas çevresinde yaşayan ve Sipahizadeler olarak nam salmış bir ailedir. Aile IV. Murat ile birlikte Bağdat'ın fethine'de katılmıştır. Ziya Şakir'in annesi Huriye Melek Hanım ise Konya, Beyşehir'de ikamet eden Avşar bağlarının sahiplerinden Saçlızadeler'dendir. I. Mahmut döneminde annesinin babası saray hizmetine girmiş, Sultan Hamid döneminde emekli olmuş Teberdar Hassa Kethüdası Hacı Mustafa Efendi'dir.⁶

Ziya Şakir, 1883 (1300) senesinde, İstanbul'da Ayasofya civarında dünyaya gelmiştir. Doğduğu ev Sultan Ahmet yangınında yanmıştır.⁷ Ziya Şakir babasının görevi itibari ile tahsil hayatını çeşitli şehirlerde sürdürmüştür. İlk ve Rüştüye eğitimini İstanbul Divanyolu'nda Burhan-ı Terakki Mektebinde tamamlamıştır. O sırada babasının askerlik görevi Bursa'ya nakledildiği için onunla beraber giderek Bursa İdadisi'ne girmiştir. Ancak Bursa'da da sadece bir sene eğitim gördükten sonra tekrar İstanbul'a gelerek Vefa İdadisi'ne nakledilmiştir.⁸ Öğrenim hayatına devam ederken yazmaya başladığı yazılar nedeni ile hakkında başlayan takibattan kurtulmasını babasının Halep Jandarma komutanlığına nefy edilmesi⁹ sağlamıştır. Nefy hadisesi sonrası babasıyla birlikte büyük bir badireden kurtulmuş olarak Halep'e gitti.¹⁰

6 Üstündağ, *age.*, s. 37, Eryüksel, *age.*, s. 5.

7 Eryüksel, *age.*, s. 5.

8 Eryüksel, *age.*, s. 6.

9 Ziya Şakir babasının Halep'e gönderilmesinin nedeni olarak "Babasının piyade dairesi reisi ve Serasker Rıza Paşa'nın biraderi Cemal Paşa'ya acı bir hakarete bulunması" olduğunu ifade etmektedir. Ziya Şakir, Sultan Hamid Sürgünleri, *Son Telgraf*, 18 Ekim 1938, Tefr. No.:57, s. 7.

10 Eryüksel, *age.*, s. 11.

Ziya Şakir, Halep'e gittikten sonra idadi eğitimini orada tamamlayarak üç yıl sonra İstanbul'a geri dönmüştür. Eğitim hayatının sonraki safhasında Hukuk Mektebine devam etmiştir. Eğitim hayatı devam ederken bir taraftan da çeşitli gazetelerde yazarlık yapmaya başlamıştır.¹¹

Ziya Şakir'in Kazım Şakir isminde bir de erkek kardeşi vardır. Kardeşi ile oldukça yakın olan Ziya Şakir siyasal düşünceleri açısından da kardeşi ile ortak fikirlere sahiptir. Ziya Şakir kardeşi Kazım Şakir ile birlikte Balkan Harbi'ne katılmış ve onunla omuz omuza çarpışmıştır. Beraber esaret altında kalmışlar ve yine beraber firar ederek özgürlüklerine kavuşmuşlardır. Ziya Şakir'in kardeşine karşı bir baba şefkati ile hareket ettiği onu koruyup kollamak için kendisini mesul saydığı Meçhul Asker ve Edirne Müdafası adlı eserlerinde açık bir şekilde görülmektedir. Ancak ilerleyen yıllarda Kazım Şakir'in akıbeti hakkında ise bir bilgi sahibi değiliz. Ziya Şakir'in torunu Ayda Hanım da bu konuda bir bilgi vermemektedir.

Ziya Şakir'in aile hayatı çok da istediği gibi huzurlu ve müreffeh bir şekilde geçmemiştir. Özellikle onun gençlik yıllarında takip ettiği siyasal faaliyetler fırtınalı bir yaşam sürmesine neden olmuştur. Ancak bu fırtınalı yaşam sadece siyasal yaşamında değil aile yaşamında da Ziya Şakir'in peşini bırakmamıştır. Ziya Şakir beş evlilik yapmıştır. Bunlardan birinci eşinin kim olduğu ile ilgili bir bilgiye sahip değiliz. İlk evliliğinden bir oğlu dünyaya geliştir.¹² İkinci eşi Saliha hanımdır. Bu evlilikten Mehmet Orhan dünyaya gelmiştir. Ancak Ziya Şakir'in fırtınalı yaşamı ve yaşadığı sürgünler Saliha Hanım'ın yalnızlığını daha da arttırmıştır. Artık tahammül sınırlarını zorlayan bu yaşama daha fazla dayanamayan Saliha Hanım 22 yaşında vefat etmiştir.¹³

Ziya Şakir, Saliha Hanım'dan sonra bir evlilik daha yapmış olmasına rağmen bu evlilik hakkında da bir bilgi sahibi değiliz. Ancak bu evlilikten de bir erkek evladı daha dünyaya gelmiştir. Ziya Şakir'in dördüncü eşi ise bir ilkokul öğretmeni olan İsmet Hanımdır. İsmet Hanım'dan da bir kız çocuğu olan Ziya Şakir'in bu evliliği de istediği gibi huzurlu bir şekilde devam etmemiştir. Zira asabi bir kişiliğe sahip olan İsmet Hanımın kendisi ile tartıştığı İstanbul Milli Eğitim Müdürü Vedat Fıratlı'yı yanında taşıdığı silahla vurması ve ardından da intihar etmesi bu evliliğini de sonlandırmıştır. İntihar sonrası eşinin cesedinin üstü örtülü bir şekilde eve getirilmesi

11 Eryüksel, *age.*, s. 15.

12 Üstündağ, *age.*, s. 23.

13 Üstündağ, *age.*, s. 38.

ve Ziya Şakir'e gösterilmesinin dayanılması güç bir durum olduğu Ayda Hanım tarafından dile getirilmiştir.¹⁴

Ziya Şakir'in aile yaşamındaki sıkıntılar sadece bunlarla da sınırlı kalmamıştır. Hanımının intiharından sonra Ziya Şakir'in kızı Ülya Hanım da ülkesini terk ederek bir maceraya atılır. Önce İngiliz hava kuvvetlerinde bir pilotla evlenen kızı, kocasının ölümünden sonra ortadan kaybolur. Bir süre sonra Hollywood'da ortaya çıkar. Daha sonra Brezilyalı bir kahve üreticisi ile evlenen kızı bu evlilikten bir erkek çocuk sahibi olur. Brezilyalı eşinden ayrıldıktan sonra Ortadoğu'da barajlar yapan İngiliz bir mühendisle evlenen Ülya Hanım, Ziya Şakir'in en büyük kaygılarından birini oluşturmaktadır. Bu gelgitler arasında yaşamını sürdüren kızının alkol ve uyuşturucu bağımlısı olduğunu öğrenmesi Ziya Şakir'i daha da sarsar. Ziya Şakir'in ölümünden bir süre sonra kızı aşırı dozdan bir otelde ölü olarak bulunur.¹⁵

En küçük çocuğunun bu trajedisinin yanında Ziya Şakir'in büyük oğlu da torunu Ayda Üstündağ'ın verdiği biliye göre bir cinayete kurban gitmiştir.¹⁶ Ancak Ayda Hanım da bu hadisenin ayrıntıları hakkında bir bilgi vermemektedir. Evlatları içerisinde Ziya Şakir'in beklide yaşlılık döneminin en büyük mutluluğunu oğlu Mehmet Orhan'dan olan torunları oluşturmaktaydı. Özellikle torunu Ayda'ya karşı oldukça düşkün olduğu ifade edilmektedir. Bunda kızının başına gelenlerden dolayı yaşadığı üzücü hadiselerin doğrudan etkisi olduğunu düşünmek çokta yanlış olmayacaktır.

Ziya Şakir'in en düzenli evliliği ise beşinci eşi Zehra Hanım'la olandır. Zehra Hanım aslen Boşnak asıllı olup Bursalı'dır. Zehra Hanım'ın Ziya Şakir'e gösterdiği ilgi ve ihtimam torunu Ayda Hanım tarafından da övgüyle anlatılmaktadır.¹⁷ Zehra Hanım kültürel anlamda Ziya Şakir ile kıyaslandığında bazı eksikliklere sahiptir. Ancak o, Ziya Şakir'e karşı sahip olduğu saygı ve sevgi sayesinde yazarın beklide çalkantılı bir şekilde geçen dört evliliğinden sonra en huzurlu dönemlerini yaşamasını sağlamıştır. Zira bu konuda Ayda Üstündağ'ın verdiği bilgilerde bu yaklaşımımızı doğrular niteliktedir.

14 Üstündağ, *age.*, s. 60.

15 Üstündağ, *age.*, s. 60-63.

16 Üstündağ, *age.*, s. 23.

17 Üstündağ, *age.*, s. 60.

Ziya Şakir'in Yazı Hayatına Başlaması

Ziya Şakir'in meslek hayatı nerede ise tamamen yazarlıktan ibarettir. Yazarlığın dışında Balkan Harbi ve I. Dünya Savaşı sırasında orduda aldığı görevler ve çok kısa süreli birkaç memuriyetten ibarettir. Bunlar içinde ise Ziya Şakir ismi muharrirlikle özdeşleşmiş ve o da kendisini ve hayatını muharrirliğe adanmıştır. Zira o en büyük hayalinin “bir muharrir olmak”¹⁸ olduğunu kendisi de ifade etmiş ve bu hayalini gerçekleştirmek için kendisini bu işe adanmıştır.

Ziya Şakir yazarlık hayatına daha genç bir öğrenciyken başlamıştır. Bursa'da iken birtakım şiirler yazmaya başlayan Ziya Şakir yazdıklarını arkadaşlarına göstermekten de çekinir. Bu dönemde yakın arkadaşı olan Muhiddin Baha (Pars) ile sık sık bir araya gelerek yazdıkları şeyleri okuyarak birbirlerini teşvik etmeye çalışmışlardır. Böylece Ziya Şakir çekingen bir şekilde yazı hayatına ısınmaya başlamıştır. Ancak bu dönemde yazarlığa ilk adımlarını attığı Bursa'dan tekrar İstanbul'a taşınmak zorunda kalan Ziya Şakir, Vefa İdadisi'nde eğitimine devam eder. Bu okulda sınıf arkadaşları olan Celal Sahir (Erozan)¹⁹, İshak Firara ve Hüseyin Kazım (Kadri) ile iyi anlaşır. Onlar içinde Celal Sahir²⁰ ve İshak Firara'nın yazdıkları şiirleri “cayır cayır” neşretmeleri Ziya Şakir'i de bu işe özendirir. Sonunda bir gün cesaretini toplar ve Servet-i Fünun gazetesinde neşredilen “Köylü Kızı” isimli tabloya bir manzume yazar.²¹ Ancak utandığı için bu manzumeyi bir müddet saklar. Ancak bir süre sonra utanarak da olsa Celal Sahir'e tashih etmesi için manzumesini verir. Bundan sonra bu manzume İrtika²² mecmu-

18 Z. Melek, *a.g.e.*, s. 24.

19 Celal Sahir Erozan Osmanlı döneminde Servet-i Fünun edebiyatına yakın olan ve dilde sadeleşmeyi savunan bir şairdir. Cumhuriyet döneminde de Celal Sahir dilin sadeleşmesi için yeni alfabenin belirlenmesi ve harf inkılabının gerçekleşmesi çalışmalarına katılmış bir edebiyatçıdır. Celal Sahir hakkında ayrıntılı bir bilgi için Bk. Sevinç Yılmaz, Celal Sahir Erozan ve Falih Rıfkı Atay'ın Kayanıklarda Rastlanmayan Bir Eseri: Yeni Kitap, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Vol. 5/4 Fall 2010, s. 1632-1653

20 Celal Sahir bu dönemde İrtika'da neşrettiği eserlerinde “Sahir” imzasını kullanmaktadır. Bu konuda Bk. Sahir, Neşide-i İzdırap, İrtika, 23 Haziran 1316, S. 67, s. 74.

21 Ziya Şakir'in İrtika adlı mecmuada yayınlandığı söylenen bu manzumesine yaklaşık olarak yayınlanma yılı göz önüne alınarak gerekli taramalar yapılmış ancak ulaşılamamıştır.

22 İrtika gazetesi II. Abdülhamid döneminde 1899-1904 yılları arasında 251 sayı olarak yayınlanmıştır. Gazetede İshak Firara, Celal Sahir, Mehmet Akif, Tevfik Fikret, Andelip gibi ilerleyen yıllarda Türk edebiyatında önemli hale gelecek birçok ismin deneme, şiir ve hikayelerinin basıldığı bir gazetedir. İrtika hakkında ayrıntılı bilgi için Bk. Dursun Şahin, İrtika

asına gönderilir ve orada yayımlanır. Böylece Ziya Şakir, İshak Firara'nın teşviki ile ilk şiirini yayımlayarak yazı hayatına girmiş olur.²³

Ziya Şakir yazı hayatının ilk yıllarında İrtika, Musavver-i Fenni Edebiyat ve Terakki mecmualarında manzum ve mensur yazılar yayımlamaya başlar. Yazılarının yayımlanmaya başlaması ile birlikte okulda şairlerden oluşan bir grup öğrencinin arasına kabul edilir. Sınıf arkadaşı Mithat Cemal (Kuntay), Ziya Şakir'e yazdığı manzum eserlerden dolayı "şair" diye takılmaya başlar.²⁴ Ziya Şakir bu dönemde bu takılmaları hak edecek kadar yoğun bir şekilde şiir yazmaktadır. Zaman içinde yazdığı şiirlerini toplayıp ciltleterek *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde yayımlatmak ister. Ancak gazeteyi idare edenler siyasi bir gazetede şiir yayımlayamayacaklarını söyleyerek Ziya Şakir'i geri çevirirler.²⁵ Belki de bu reddedilişin yarattığı hayal kırıklığının etkisi ile Ziya Şakir zaman içinde şiir yazmayı bırakarak edebi, tarihi ve dini eserler kaleme almaya başlamıştır.

Bu dönemde okul idaresinin öğrencilerin gazete ve mecmualarda yazı yayımlamasını yasaklaması üzerine Ziya Şakir, "Hüseyin Servet" müstear adıyla yazılarını yazmaya devam eder. Ancak Ziya Şakir'in dönemin şairlerinden (Mehmet Faik Esat) Andelip ile yakınlaşması hafiyelerin dikkatini çeker ve o da takibe alınır. Durumdan okul idaresi de haberdar edilir. Yaşanan gelişmeler sonrasında okulda Ziya Şakir aramadan geçirilir ancak üzerinde evrak-ı muzırta bulunamaz. Bu olaydan üç, dört gün sonra da Ziya Şakir tevkif edilir. Bir hafta kadar süren tutukluluk hayatı sona erdikten sonra babası ile birlikte Halep'e giderek bu sıkıntılı süreçten yakasını kurtarır.²⁶

Ziya Şakir'in Halep'e gitmesinin nedeni babasının nefy edilmesidir. Ziya Şakir'in babasının nefy edilmesi sırasında gördükleri ve yaşadıklarından o kadar fazla etkilenmiştir ki, ilerleyen yıllarda 57 tefrikadan oluşan "Sultan Hamid Sürgünleri" adlı eserini 17 Ağustos-18 Ekim 1938 tarihleri arasında *Son Telgraf* gazetesinde yayımlamıştır. Yine bu sürgün sırasında ta-

Gazetesi (İlk Üç Cilt) İnceleme-Tahlili Fihrist- Seçilmiş Metinler, Karadeniz Teknik Üniv. Sosyal Bil. Enst. Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 2000.

23 Eryüksel, *age.*, s. 7-8.

24 Eryüksel, *age.*, s. 9.

25 M. Asım Çalıkoğlu, Günün İşleri Üzerinde Göz Kulak, *Sözlü Taribin Büyük Üstadı Dedem Ziya Şakir*, İstanbul 2011, s. 164.

26 Eryüksel, *age.*, s. 11.

nıştığı doktorun sürgün edilme hadiselerini²⁷ de 31 Ağustos 1935- 3 Aralık 1935 tarihleri arasında 83 tefrika olarak *Son Posta* gazetesinde “Zindan Köşelerinden Yıldız Sarayı’na” adlı eserinde anlatmıştır.

Ziya Şakir’in Halep’e gitmesinin hayatında önemli bir dönüm noktası teşkil etmektedir. Bunun en önemli nedenlerinden birisi Ziya Şakir’in Halep’te bulunan Abidin Paşa’dan aldığı dersler ve bu sayede İstanbul’a döndükten sonra Abidin Paşa’nın torunu Sermet Muhtar ile tanışarak kurduğu yakın dostluktur. Ziya Şakir, Sermet Muhtar ile dostluğunu devam ettirirken bir taraftan da babası Ahmet Muhtar Paşa ile tanışmıştır. Ahmet Muhtar Paşa, Ziya Şakir ile tanıştıktan sonra bu dönemde yazmaya başladığı tarihi eserleri için kaynak temini görevini Ziya Şakir’e vermiştir. Bundan sonra Ziya Şakir, Fatih kütüphanesi başta olmak üzere çeşitli kütüphaneleri dolaşarak araştırma konusu ile ilgili kaynak taraması yaparak tecrübe edinmeye başlamıştır.²⁸ Bu faaliyetleri sırasında tarih eserlerine ve tarih tetkiklerine karşı büyük bir ilgi uyanmıştır. İşte bu nedenle Halep’te geçen süreler Ziya Şakir’in sonraki yıllarda hem muharrirlik hayatını hem de tarihe olan ilgisini doğrudan etkilemesi nedeni ile önemli bir yere sahiptir.

Gazeteciliğe Giriş

Ziya Şakir’in Halep’teki ikameti 1901- 1904 (1316-1319) üç yıl kadar sürmüş ve Halep İdadisi’nde eğitimini tamamlamıştır. İstanbul’a döndükten sonra da hasretini çektiği matbuat hayatına tekrar adım atmıştır. İlk olarak başmuharriri Paris’e firar eden *Terakki* mecmuasının başmuharrirliği görevini üstlenmiş ve böylece fiilen yazarlığa başlamıştır.²⁹ 1904 (1319) yılından 1905 (1322) yılına kadar bu mecmuada çalışmıştır. Kısa bir süre sonra da *Hanımlara Mahsus Mecmua*’nın ve yine aynı kişiye ait olan *Çocuklara Mahsus Mecmua*’nın³⁰ başmuharriri Faik Sabri Bey bu görevden ayrılması üzerine

27 Ziya Şakir, Sultan Hamid Sürgünleri, *Son Telgraf*, 26-27 Eylül 1938, Tefr. No.:40-41, s. 7.

28 Eryüksel, *age.*, s. 12-13.

29 Eryüksel, *age.*, s. 11.

30 “Eski harfli çocuk dergilerinin en uzun ömürlüsü (626 sayı) olan *Çocuklara Mahsus Gazete* XIX. yüzyılın son yıllarında (1896) çıkmaya başlamış ve yayını 1908’e kadar sürdürmüştür. Dergi Avanzade Mehmed Süleyman ve Dr. Cemil Haveri ile başlayarak -tanınan/tanınmayan- değişik imza sahiplerine sayfalarında yer vermiştir. Bu kişiler dilbilgisinden sağlık konularına, spor ve fenden terbiye ve ahlâka kadar değişik konularda yazılar yazmışlardır. Burada vurgulanmak istenilen husus yazıların edebî muhtevası ya da edebiyatla olan ilişkisi değil ancak belirli çevrelerde tanınan isimlerin artık çocuk dergilerinde de yazmaya başlamalarıdır. O zamana kadar genellikle imzasız olan yazılar ve belki de çocuk edebiyatının “çocukça” bir iş olarak algılanması, yerini tanınmış kişiler tarafından çocuklar için ürünler verilmesi gereğine bırakmıştır ki bu önemli bir dönüm noktası teşkil etmektedir. *Çocuklara Mahsus Gazete*,

Ziya Şakir, Çocuklara Mahsus Mecmua'nın başmuharrirliğini de üzerine almıştır. Ziya Şakir bu iki gazeteyi Meşrutiyet'in ilanına kadar idare etmiştir.³¹

Ziya Şakir, Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte "Vatan Kardeşlerime" adlı bir beyanname yayınlıyarak Meşrutiyet'in ilanından duyduğu mutluluğu Osmanlı kamuoyu ile paylaşmıştır.³² Rıza Nur bu konuda Ziya Şakir'in bu beyannameyi bastırıldığını ancak onun beyannameye adını yazmadığını belirtmektedir.³³ Onun bunu belirtmesi Ziya Şakir'in korkaklığına yordugunu düşündürmektedir. Yoksa adını niye yazmamış diye düşünülebilir. Ziya Şakir'in bu beyannamesinin içeriğinin ne olduğunu tahmin etmemize rağmen ayrıntıları hakkında bilgi sahibi değiliz. Zira yapılan araştırmalarımızda bu beyannamenin metnine ulaşamadık.

Ziya Şakir'in Osmanlı Dönemi'nde yazı yazdığı gazete ve dergiler şunlardır: İrtika, Terakki Mecmuası, Çocuklara Mahsus Mecmua, Hanımlara Mahsus Mecmua, Hak, Yeni Edirne, Genç Türk, Ertuğrul'dur. Bu gazetelerin bazısında Ziya Şakir adıyla veya onun müstear adıyla yazılmış yazılara ulaşamadık. Bu sorunun en büyük nedeni dönemin yazın hayatında gazete ve dergilerde isimsiz yazı yazmak gibi genel bir tutumun olmasıdır. Ancak bazen Ziya Şakir yazdığı yazıların altına gerçek adını veya müstear adını yazmıştır.

Ziya Şakir'in Cumhuriyet Dönemi'nde yazı yazdığını tespit edebildiğimiz gazete ve dergiler ise şunlardır: *Vakit, Son Telgraf, Son Posta, Tasviri Efkar, Son Saat, Yeni Köroğlu, İkdam, Yarımay Mecmuası, Yeni Gün, Hakikat, Tan, Halk, Milliyet, Dede Mecmuası, Millet Mecmuası, Bugün, Cumhuriyet, İstanbul Postası, Tarihten Sesler Dergisi, Yeni Tarih Dergisi, Resimli Tarih Mecmuası, Büyük Doğu, Modern Türkiye Mecmuası.*

çocuk edebiyatının bir ürünü olan ilk çocuk tiyatrosu metnini yayımlayan dergi olması ile de bir ilki gerçekleştirmiştir." Cüneyd Okay, Eski Harfli Çocuk Dergileri, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, C. 4, S. 7, 2006, s. 513. Bu konuda ayrıntılı bilgi için Bk. Gülşah Atmaca, Çocuklara Mahsus Gazetede Değerler Eğitimi (1-100. Sayılar), Marmara Ün. Sos. Bil. Enst. İlahiyat Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2011; Havva Sena Yaman, *Eski Harfli Dergilerden "Çocuklara Mahsus Gazete" Tablili Fibrüst-İnceleme -Metin*, Selçuk Ün. Sos. Bil. Enst. Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2004; Hanım Gökteş, II. Abdülhamid Dönemi Bir Çocuk Gazetesi: "Çocuklara Mahsus Gazete", *Sultan II. Abdülhamid Sempozyumu Sosyo-Kültürel Hayat-Sanat-Basın Bildiriler*, Ankara 2014, C. III, s. 233-253.

31 Eryüksel, *age.*, s. 12.

32 Eryüksel, *age.*, s. 15.

33 Rıza Nur, Ziya Şakir'e, *Türkbilik Revüsü*, Alex 1938, No: 8, s. 2034.

Osmanlı döneminde Ziya Şakir ismi ile tanınan yazar Cumhuriyet döneminde çıkarılan soyadı kanunu ile Soko soyadını almıştır. Ancak eserlerinde soyadını kullanmayı Ziya Şakir imzasını atmaya devam etmiştir. Bunun nedeni nedir veya niye ısrarla soyadını kullanmak istememiştir bu konuda kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Ancak bunun geçmişten gelen bir alışkanlık olması kuvvetle muhtemeldir. Ziya Şakir bazen de müstear adlarını kullanmıştır. Ziya Şakir'in kullandığı bu müstear isimler ise şunlardır: Abdülmüheymîn, Bahtiyar Fenklîgil, Emeklîgil, Hamit Nuri, Hüseyin Servet, M. Melek, A. R., M. Ziya, Z., Ziya, Z. Melek, Z. Ş., İsmet Ziya,³⁴ İsmet Ziya Şakir'dir.

Ziya Şakir'in Tarihi Yönü ve Tarihçiliği

Ziya Şakir'in tarihî yönü ile tarihçiliği arasında bir bütünlük vardır. Zira onun tarihî yönü tarihî eserlerinin çoğunun da içeriğine de doğrudan etki etmiştir. O, Osmanlı Devleti'nin yavaş yavaş yıkılışına bizzat tanıklık ederken bu sırada yaşadığı veya şahit olduğu olay ve kişilerden toplumun ilgisini çekecek olanları eserlerinin sayfalarına taşımaya gayret etmiştir. Bunu yaparken de yazıya geçirilmiş hatıratlardan ve bazen de kendisine anlatılan sözlü hatıralardan yoğun bir şekilde faydalanmıştır. Eserlerinde hatıratları kullanırken kendi yorum ve düşüncelerini ise olabildiğince az kullanmaya çalışmıştır. Hatıratların onun eserleri ile ilgili olarak ele aldığı konuların "ham maddesini" oluşturduğu rahatlıkla söylenebilir. Örneğin II. Abdülhamid'in son günlerini yazdığı eserinde onun muhafızlarından tutunda musahipleri Nuri ve Şöhretin ağalara kadar birçok kişi ile görüşmüş ve onların anılarını dinleyerek kaleme almıştır. Yine bu eser dolayısıyla onun hatıratından faydalandığı kişilerden birisi de II. Abdülhamid'in ölene kadar hususi doktorluğu vazifesini ifa eden Dr. Atıf Bey'dir.³⁵ Ziya Şakir'in eseri, daha sonra müstakil olarak yayınlanan Dr. Atıf Bey'in anıları ile satır satır karşılaştırıldığında onun yaptığı işte ne kadar titiz olduğu rahatlıkla görülmektedir. Bu bakımdan Ziya Şakir, Cemal Kutay veya İsmet Bozdağ gibi başkaları adına hatırat uydurmak gibi bir kolaycılığa meyletmemiştir.³⁶

Ziya Şakir yazmak istediği eserle ilgili olarak materyallerini toplarken sadece yazılı hatırat veya belgelere önem vermemiştir. Olaya tanık olan veya

34 İsmet Ziya müstear adının Ziya Şakir'e ait olduğunu Halil Bingöl iddia etmektedir. Bu konuda Bk. Halil Bingöl, Bir Gizli Romancı, *Sözlü Tarihin Büyük Üstadı Ziya Şakir*, İstanbul 2011, s. 172.

35 Ziya Şakir, Abdülhamid'in Son Günleri, *Son Posta*, 9 Nisan 1932, Tefr. No.: 285, s. 9.

36 Ali Birinci, Ziya Şakir'in Tarihçiliğimize Katkıları, *İttihat ve Terakki Nasıl Doğdu?*, İstanbul 2014, C. I, s. 18.

olayların içinde bulunan kişiler eğer bir hatırat yazmadılarsa onlarla birebir görüşme yapıp sözlü olarak kişinin hatıratlarını anlattırmış ve kayda geçirmiştir. Bu çalışma yöntemi ile Ziya Şakir kaydedilmeyen hatıralarında tarihi bir belge olarak kaydedilmesini sağlayarak sözlü tarihçilik³⁷ ile ilgili önemli çalışmalar yapmıştır. Ziya Şakir'in "Türk Osmanlı tarihçiliğinin henüz sözlü tarih çalışmalarını bilmediği ve bilinse bile pek önemsenmediği bir çağda, henüz hayatta olan önemli tarihi kişiliklerle sözlü tarih çalışmaları gerçekleştirmiş"³⁸ olması bu konudaki öncü rolünü de ortaya koymuştur.

Tarih yazımında kullanılan üslup yazarın eserlerinin anlaşılması adına oldukça önemlidir. Tarihçinin eserlerinde kullandığı üslubu tespit adına da tarih felsefesi çalışmaları kapsamında ortaya konan yaklaşım tarzlarını dikkate almak gerekir. Bu çerçevede Hegel'in dikkat çektiği önemli tarih yazım yöntemlerinden birisi olan "özgün tarih anlatısı" yaklaşımı Ziya Şakir'in eserlerinde kullandığı üslubun anlaşılması adına göz ardı edilmemelidir. Hegel'e göre bu anlatımda tarihçi "tanık olduğu, deneyimlediği ve yaşadığı çağdaş edimleri, olayları ve durumları aktarır. Bu olaylar ve durumların tarihçinin kendi topluluğunda ortaya çıkması ve dolayısıyla tarihçinin bunları şekillendiren tıne ortak olmuş olması önemlidir."³⁹ Bu teorik yaklaşım çerçevesinde Ziya Şakir'in ortaya koyduğu eserleri dikkate aldığımızda onun "özgün tarih anlatısı" olarak adlandırılan tarih yazım yaklaşımının özelliklerini taşıyan eserler verdiğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

Ziya Şakir'in eserleri içinde ön plana çıkan Meçhul Asker, Edirne Müdafası, İttihat ve Terakki Nasıl Doğdu? Nasıl Yaşadı? Nasıl Öldü?, Hürriyet ve İtilaf Fırkası Nasıl Doğdu? Nasıl Yaşadı? Nasıl Öldü?, Abdül-

37 Sözlü tarih "belirli bir konu etrafında, o konuyla ilgili kişilerle yapılan ve kaydedilen uzun söyleşiler sonucu ortaya çıkan bilgileri belirli bir sistem içinde değerlendirmek ve anlamak" şeklinde tanımlanmaktadır. İbrahim Sarı, Akademik Tarih ve Tarih Öğretiminde Sözlü Tarihin Yeri ve Önemi, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Aralık 2006, S. 3, s. 112. Bu konuda ayrıntılı bilgi için Bk. John Tosh, *Tarihin Peşinde*, İstanbul 1997, s. 190-212; Arzu Öztürkmen, Sözlü Tarihin Poetikası: Anlatı ve Gösterim, *Edebiyatın Omzundaki Melek Edebiyatın Tarikle İlişkisi Üzerine Yazılar*, İstanbul 2011, s. 53-61; Aynur İlyasoğlu, Toplumsalın İçinde Kurgulanan Öznenin Kendini Dile Getirme İmkânları Olarak Yaşam Anlatıları ve Sözlü Tarih, *Sosyoloji Dergisi*, 2008/1, S. 16, s. 67-80; Stephen Caunce, *Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi*, İstanbul 2008; Paul Thompson, *Geçmişin Sesi Sözlü Tarih*, İstanbul 1999.

38 Yavuz Selim Karakışla, Osmanlı İmparatorluğu'nun Araştırmacı Gazetecisi: Ziya Şakir, *Sözlü Tarihin Büyük Üstadı Dedem Ziya Şakir*, İstanbul 2011, s. 212.

39 Paul Redding, Dünya Gösterisinde Massedilmek: Hegel'in Romantik Tarihyazımına Yönelik Eleştirisi, *Cogito Tarih Yazıcılığı*, Bahar 2013, S. 73, s. 207.

hamid'in Son Günleri adlı eserleri başta olmak üzere yaşadığı dönemi anlattığı eserleri Hegel'in deyimi ile onun "tanık olduğu, deneyimlediği ve yaşadığı çağdaş edimleridir." Bu nedenle onun yaşadığı dönemin önemli kırılma noktalarını anlattığı eserleri okunurken anlatım o kadar canlıdır ki sanırsınız ki Ziya Şakir anlattığı bütün olayların bizzat içinde yer almıştır. Bu anlatım tarzı bazen dönemin tanıklarının da kafasını karıştırmış ve böyle ayrıntılı bir anlatıma ihtimal vermedikleri içinde zaman zaman itiraz da etmişlerdir. Örneğin Ziya Şakir, II. Abdülhamid'in son günlerini anlattığı eseri nedeniyle II. Abdülhamid'in vefatına kadar Alâtini Köşkü ile Beylerbeyi sarayının idare müdürlüğü görevini ifa eden Ali Saip Bey tarafından böylesi bir eleştiriye uğramıştır. Ali Saip Bey eleştirisinde "Bu neşriyata bakılırsa bu zatın Abdülhamid ile yalnız tavra oynamadığı kalmış."⁴⁰ diyerek anlatımdaki yakınlığı eleştirmiştir.⁴¹

Ziya Şakir'in eserlerinde kullandığı "özgün tarih anlatısı" üslubunu benimsemesinin bizce iki önemli nedeni vardır. Bunlardan birincisi onun tarihi anlatılarını tefrikalar halinde yayımlaması nedeni ile her zaman okuyucunun ilgisini çekmek zorunda olmasıdır. İkincisi de onun tarihi bilgiyi "tarihten sadece zevk almayı amaçlayan"⁴² gazete veya dergi okuyucusuna sunması gerçeğinden hareketle okunması, anlaşılması kolay ve zevk veren bir yaklaşım sergilemek zorunda olmasıdır. Yazdığı yazıların okur nezdindeki ilgisi oranında gazete ve dergilerden talep görmekte ve bu talebe göre de gelir elde etmektedir. Onun tarihçiliğinin anlaşılması noktasında bu husus da gözden kaçırılmamalıdır.

Ziya Şakir tarihi malumatları verirken olay ve kişi odaklı romantik bir tarih anlayışını da eserlerine taşımıştır. O romantik tarzı birçok eserinde de kullanmıştır. Onun öncelikli amaçlarından birisi okurlarını sıkmamak olduğu içinde eserlerinde hep olay ve kişi odaklı bir anlatıyı tercih etmiştir. Kuramsal veya teorik çözümler ve açıklamalardan ise oldukça uzak durmuştur. Bu yaklaşım tarzı Ziya Şakir için aslında bir zorunluluktur. Yu-

40 Abdülhamid'in Son Günleri Bir Şahid Daha!, *Vakit*, 11 Kasım 1931, s. 5.

41 Benzer bir eleştiri Rıza Nur tarafından da yapılmıştır. Rıza Nur bu konuda şunları söylemektedir: "Öyle yazmış ki sanki o konuşmalarda Z. Şakir de vardır. Stenografi ile not tutmuştur. Bu o kadar gizli bir iştir ki, o şahıslardan başkası bilemez. Otuz yıl sonra o muhavereyi yapmış olanlar bile böyle kelime kelime hatırlayamaz. Şimdi Ziya Şakir -ki bunları bilemez- nasıl bu konuşmaları hem de kelime kelime yazıyor? Aşıkâr ki uyduruyor. Atıyor. Bu adam aynı zamanda enayi de. Bari şunu muhavere halinde yazma. İşte bütün yazıları böyle uydurma." Rıza Nur, *Ziya Şakir'e, Türkbilik Revüsü*, Alex 1938, No: 8, s. 2039.

42 Redding, agm., s. 211.

karıda da belirttiğimiz gibi gazeteyi eline alan ortalama bir okur için teorik çözümler ve tartışmalar hem sıkıcı hem de yorucu hususlardır. Bu nedenle de böylesi yaklaşımların sergilendiği tefrika ve yazılara ilgi oldukça azdır. Ziya Şakir bu gerçeklikten hareketle teorik tartışmalardan ziyade kolay, anlaşılır ve merak uyandırıcı bir tarz seçerek eserlerini oluşturmaya çalışmıştır.

Ziya Şakir'in tarih eserlerine baktığımızda daha çok İslam tarihi ve Osmanlı tarihi ağırlıklı olduğu görülmektedir. İslam tarihi çalışmaları içerisinde de Ehli Beyt'e mensup isimlere öncelik vermektedir. Osmanlı tarihi çalışmalarında ise III. Selim sonrasında yoğunlaşmaktadır. Özellikle de II. Abdülhamid ve Meşrutiyet dönemine karşı yoğun bir ilgisi bulunmaktadır. Bu ilgi alanlarına karşılık yeni kurulan Cumhuriyet dönemi hakkında ayrıntılı bir çalışma yapmamış olması ise dikkat çekmektedir. Bu durum 1920'li 30'lu yıllar için belki mantıksal olarak da doğrudur. Zira içinde yaşadığı bu dönem daha tarihsel olma özelliği kazanmamıştır. Ancak Cumhuriyet'in ilk yılları geçip 1940'lı ve 50'li yıllara geldiğimizde yeni cumhuriyetin kurulması tarih incelemelerine bir malzeme olma özelliğini kazanmıştır. Tek parti iktidarının da yıkılması ile birlikte önceki yıllara göre daha özgür bir değerlendirme olanağı doğmuştur. Şartların uygun olmasına rağmen Ziya Şakir, Cumhuriyet dönemi tarihi ile ilgilenmemiştir. Bizce bu durumda etkili olan en önemli neden devrin siyasal çekişmelerinin çok sert bir şekilde cereyan ediyor olmasıdır. Ziya Şakir'in böylesi gergin bir ortamda devri ele alan eserler kaleme alarak gençlik yıllarında yaşadığı sıkıntıların benzerlerini tekrar yaşamak istememesi kuvvetle muhtemeldir. Ancak tüm bu uzak durma gayretlerine rağmen devrin önemli isimlerinden M. Kemal Atatürk, İsmet İnönü ve Celal Bayar hakkında biyografik birer eser kaleme almaktan da kendini alamamıştır.

Ziya Şakir eserlerini kaleme alırken tarafsızlık gibi bir kaygıya sahiptir. Ancak bu eserlerinde tamamen tarafsız olduğu anlamına gelmemektedir. Tamamen tarafsız olma hali felsefi anlamda da mümkün olan bir durumu ifade etmemektedir. Ziya Şakir'in bu imkânsızlık karşısında "tarafsız olmak" gibi bir kaygıya sahip olması ise ilkesel olarak önemlidir. Bu kaygının bir sonucu olarak yazdığı eserlerdeki iddiaları için elindeki kaynakları gösterebileceğini veya olayın yaşayan şahitlerine ve faillerine danışabileceğini sık sık vurgulamıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti döneminde ortaya çıkan muhalefeti ele aldığı tefrikasını nasıl yazdığı ile ilgili olarak verdiği bir röportajda da "sahip olduğum teveccühü kaybetmemek için elimden gel-

se yazılarımı değil öksürüklerimi bile vesaike istinat ettireceğim⁴³ diyerek yazdıklarının sağlam temele dayalı eserler olduğunu abartılı bir dille de olsa göstermeye çalışmıştır. Ayrıca tarafsızlık kaygısına sahip olduğunu göstermesi bakımından kendisine gelen eleştirileri de çekinmeden birçok eserinde yayınlamıştır. Haklı olan eleştirilere haklarını teslim ederken doğru olmadığını düşündüğü eleştirilere ise cevap vermeyi ihmal etmemiş ve bu durum kısa süreli polemiklere de neden olmuştur.⁴⁴

Eserlerinde Kullandığı Dil

Ziya Şakir'in eserlerinde kullandığı dil dönemin hâkim anlayışı ile paralel bir çizgi takip etmektedir. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde benimsenen milliyetçilik düşüncesinin en hassas olduğu noktalardan birisini de dil oluşturmaktadır. Bu nedenle Osmanlı Devleti'nden devralınan içinde Türkçe kelimelerden daha fazla Arapça ve Farsça kelime bulunan Osmanlı Türkçesinin yabancı kelimelerden temizlenerek millileştirilmesi en büyük arzu idi. Leon Cahun bu anlayışı *Türk Yurdu* dergisinde yazdığı bir makalede şöyle ifade etmekteydi: "Arapça ve Acemce kelimeler Türkçeleşmeli. Bu kelimeler Türk kanununa tabi olmalıdır. Bu suretle Türk sarfı o güzel sadeliğini muhafaza edecek. Türk edebiyatı Çin elifbasına benzemekten kurtulacaktır."⁴⁵ Cahun'un Türkçenin Arapça ve Farsça etkisinden kurtularak Türkçeleşmesi gerektiğini ifade ederken alfabe kavramını Arapça harflerle "elifba" şeklinde anlatması da kendi içinde ayrı bir çelişki taşıması bakımından oldukça ironik bir durumdur.

Ziya Şakir de Osmanlı Dönemi'nde konuşulan ve yazılan dil içerisinde Arapça ve Farsçanın yoğun bir şekilde kullanılması nedeni ile konuşulan ve yazılanların anlaşılmasız hale gelmesine tepki duymaktadır. Arapça ve Farsça kelimelerin kullanımının "âlim" olarak kabul edilmede önemli bir gösterge olduğunun altını çizen Ziya Şakir, Türkçe konuşmak ve yazmanın

43 Selim Tevfik, İttihatçılar Devrinde Muhalefeti Niçin ve Nasıl Yazdım?, *Son Posta*, 18 Temmuz 1936, s. 5.

44 Bu polemiklerden birisi Ziya Şakir ile Kazım Karabekir arasında yaşanmıştır. Ziya Şakir 31 Mart isyanının bastırılması sırasında Enver Paşa'nın Yıldız Sarayı'nı Bulgar çeteleri ile birlikte sardığını ve işgal ettiğini iddia etmiştir. Kazım Karabekir ise bu iddiayı reddetmiştir. Kazım Karabekir bu konudaki bildiklerini bir mektupla Ziya Şakir'e göndermiş o da bu mektubu aynen yayınlamıştır. Bu konuda Bk. Ziya Şakir, İttihat ve Terakki Nasıl Doğdu? Nasıl Yaşadı? Nasıl Öldü?, *Son Posta*, 13 Şubat 1934, IV. Kısım, Tefr. No.:3, s. 9.

45 Ümit Kurt, *Türk'ün Büyük Biçare Irkı Türk Yurdunda Milliyetçiliğin Esasları (1911-1916)*, İstanbul 2012, s. 62-63.

da ayıp kabul edildiğini ifade etmektedir.⁴⁶ Bu tepkiselliğin nedeni ile olsa gerek o eserlerinde mümkün olduğu kadar böylesi bir dil kullanmamaya özen göstermiştir.

Ziya Şakir'in Osmanlı Dönemi'nde gazetelerde yazdığı yazılar her ne kadar sade ve anlaşılır olsa da sonraki dönemlerde kullandığı dile göre daha ağırdır. Bu yazılarda yoğun olarak kullanılan Arapça ve Farsça kelimeler oldukça dikkat çekicidir. Ancak 1911 yılında yayınladığı hikâye kitabı ise kullanılan dil bakımından Arapça ve Farsça kelimelerin az yer kapladığı sade ve anlaşılır bir eser olması bakımından önemlidir. Bu eserin çocuklara yönelik olarak yayınlanmasının da bu dil özelliğinde etkili olması muhtemeldir.

Ziya Şakir'in Cumhuriyet Dönemi'nde yayınladığı eserlerinin en genel özelliklerinden birisi ise kullandığı sade ve anlaşılır dildir. Bu durum bir bakıma onun eserlerini tefrika olarak kaleme alıp gazetelerde yayınlamasının da doğal bir sonucudur. Zira okur-yazarlık seviyesi farklı birçok kesime hitap eden gazetelerde yazılan yazılarda ağır ve ağırdal dil kullanımı okur nezdinde pek itibar gören bir husus olmadığı için Ziya Şakir de eserlerinde çok sade bir dil kullanmayı tercih etmiştir.

Ziya Şakir sade bir dil kullanma anlayışı dikkat çeken Yavuz Selim Karakışla'da bu konuda şunları söylemektedir: “Yazılarını Arapça ve Farsça tamlamalar, süslü deyişler ve upuzun cümleler ile kaleme almaya bayılan Osmanlı aydınlarından kolaylıkla ayrılır.” Bu üslubu ile de “dil bilen ve sofistike yazılardan hoşlanan aydınlara seslenmektense, kitlelere hitap etmeyi her zaman tercih etmiştir.”⁴⁷ Bu durum Ziya Şakir'in eserlerinin okunması ve anlaşılmasını kolaylaştırmıştır ki, onun ve eserlerinin “popülerliği” adına bu önemli bir etkiye sahiptir.

Ziya Şakir ve Popüler Tarihçilik

Edhem Eldem tarih eserlerini hazırlanış amaçlarına göre üç kısma ayırmaktadır. Bunlar akademik eserler, yazarı akademisyen olan bilimsellik ve ihtisas kaygısıyla kaleme alınan Fransızca vulgarisation olarak ifade edilen “yaygınlaştırma” amacı taşıyan eserler ve popüler eserlerdir.⁴⁸

46 Ziya Şakir, Şah İsmail ve Mezhepler Tarihi Şiiilik- Sünnilik- Alevilik- Kızılbaşlık Ne Demektir ve Nasıl Çıktı?, İstanbul 1953, s. 18-19.

47 Karakışla, *age.*, s. 211.

48 Edhem Eldem, Osmanlı Tarihini Türklerden Kurtarmak, *Cogito Tarih Yazıcılığı*, Bahar 2013, S. 73, s. 277.

Eldem işledikleri konular ve yaklaşım tarzları itibari ile popüler eserlere olumsuz yaklaşmaktadır. Ona göre popüler eserlerin oluşumunda kontrol okuyucunun elindedir. “Ürün okuyucu, dinleyici veya izleyicinin isteğine ya da isteğinin ne olduğu konusundaki tahmin ve beklentilere göre şekillenir; üretici artık bir uzman değildir sadece piyasanın talebine cevap vermekle mükellef bir kişidir. Bu yüzden de popüler tarih aslında tarih değil sadece tarihi olay veya şahsiyetleri konu edinen yüzeysel bir anlatımla genel okuyucunun ilgisini çekmek için kurgulanan basit bir üründen başka bir şey değildir.”⁴⁹ Bu tespitler doğrultusunda popülerleşmenin beraberinde getirdiği en önemli olumsuzluklar tarihin “hızla ticarileşmesi ve popülerleştirildiği bir ortamda içerik ve kalitenin yerini çarpıcılık ve sunumun”⁵⁰ almasıdır.

Ziya Şakir de ticarileşmenin sonucu olarak popülerleşmeye çalışan tarihi tefrikalardan rahatsızlık duyduğunu bu nedenle de tarihi tefrika yazarları ile ilgili ithamların haksız ve yersiz olmadığını düşünmektedir. Bu konuda “Tarihi diye yazılan tefrikaların tarihle hiçbir alakası olmadığını en iyi bilenlerdenim. Biliyorum ki hiçbir tetkike, hiçbir hakikate dayanmayan o satırlar, muhayyilelerden tarihe savrulmuş birer tükürüktür. Onların yüzündendir ki bugün kimsede tarihi yazıya itimat kalmamıştır.”⁵¹ diyerek popülerleşen tefrika yazarlığına karşı duyduğu tepkiyi dile getirmiştir.

Popüler tarih ve tarihçilik ile ilgili bu tespitler ışığında Ziya Şakir’in popüler tarihçi olup olmadığı ile ilgili verilecek yargıda hassas olmak gerektiğini düşünüyoruz. Öncelikle şu husus gözden kaçırılmamalıdır ki, Ziya Şakir’in yoğun bir şekilde tarihi çalışmalarını yayınladığı 1930-1959 yılları arasında ülke içinde bilimsel ve akademik anlamda bir tarihçiliğin tüm kurumları ile yerleştiğini iddia etmek mümkün değildir.⁵² Böylesi bir ortamda toplumun tarih ile ilgili olarak var olan merakının tatmin edilmesinde ve tarihe karşı bir ilgi oluşturulmasında Ziya Şakir önemli bir eksikliği gidermiştir. Bu nedenle de Ahmet Özcan “Türkiye’de Popüler Tarihçilik” adlı eserinde Ziya Şakir’i de 1930-1950 yılları arasında yükselişe geçen popüler tarihin temsilcilerinden birisi olarak kabul etmektedir. Ona göre popüler tarihçiliğin yükselişe geçtiği bu dönem aynı zamanda akademik

49 Eldem, agm., s. 278.

50 Şükrü Hanioglu, <http://www.sabah.com.tr/Yazarlar/hanioglu/2012/04/01/halil-sabillig-luna-saygi>

51 Selim Tevfik, agm., s. 5.

52 Bu yıllarda Türkiye’de sadece İstanbul Üniversitesi ve Ankara’da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde olmak üzere iki tane Tarih bölümü bulunmaktadır.

tarihçiliğin de paralel bir şekilde yükselişe geçtiği dönemdir.⁵³ Ancak geniş kitlelere ulaşabilmek konusunda akademik tarihçiliğin gösterdiği yetersizliğe karşılık popüler tarihçiliğin geniş kitlelere ulaşması daha kolay olmuştur.⁵⁴ Bu durum popüler tarihçiliğin daha da yaygınlaşmasına olanak sağlayan en önemli itici güçlerden birisidir.

Burada Ziya Şakir eğer popüler tarihçi olarak kabul edilecek olursa sınırlarının çizilmesi, ona ve eserlerine karşı oluşabilecek ön yargıların önüne geçmek adına önemli bir husustur. Aksi takdirde Ziya Şakir'i tanımlarken "popüler tarihçi" diye basit bir tanımlamaya gitmek yanıltıcı olacaktır. Bu kavramın basit anlamı ile o, tefrikalarına yoğun ilgi gören ve bu buyutu ile de popüler hale gelmiş bir tarihçidir. Fakat kavramın felsefi boyutuna baktığımızda ise onun popüler tarih sınırlarını zorladığını söylemekte de bir sakınca yoktur. Bu nedenle de illaki Ziya Şakir'i bir kategori içinde tanımlamamız gerekirse biz onu Yavuz Selim Karakışla'nın ifadesi ile "araştırmacı gazeteci"⁵⁵ veya "araştırmacı tarihçi" olarak tanımlamanın daha doğru olduğunu düşünmekteyiz.⁵⁶

Yazdığı tarihi tefrikalar sonrasında Ziya Şakir'e gelen en önemli tepkilerden birisi "bunları nasıl yazıyorsunuz, bu kadar malumatı nerden buluyorsunuz?" şeklindedir. Ziya Şakir bu soruya işe başladığında kapı kapı dolaştığını, birçok belge ve resmi topladığını yüzlerce kişiye mektup yazdığını ve en önemlisi de bir mesele hakkında "itimada şayan üç zatın fikri ittihat etmedikçe onu hakikat olarak kabul etmediği"⁵⁷ şeklinde cevap vermiştir. Yine bir başka yazısında da İttihatçılar Devrinde Muhalefet adlı eserini yazmak için altı yıl malzeme toplamak ve tasnif etmekle uğraştığını⁵⁸ Hz. Muhammed'in hayatını yazdığı eseri için ise "on sene tetkik ve tettebbu"⁵⁹

53 Ahmet Özcan, *Türkiye'de Popüler Tarihçilik 1908-1960*, Ankara 2011, s. 93.

54 Özcan, *age.*, s. 94.

55 Yavuz Selim Karakışla, Ziya Şakir'i "araştırmacı gazeteci" olarak tanımlamakta ve hatta bu isimlendirme çerçevesinde zikredilmesi gereken ilk isimlerden birisi olduğunu ifade etmektedir. Karakışla, *agm.*, s. 197-215.

56 Bu konuda Yavuz Selim Karakışla şunları söylemektedir: Ziya Şakir'in iyi bir araştırmacı, tarih okuyucusu, edebiyatçı ve en önemlisi özgün eserler veren bir yazar olduğuna da burada sırası gelmişken değinmek gerekir." Bu ifadelere bakıldığında Ziya Şakir'in araştırmacı kişiliğine özel bir vurgu yapıldığı da rahatlıkla anlaşılmaktadır. Karakışla, *agm.*, s. 210.

57 Ziya Şakir, İttihat ve Terakki Nasıl Doğdu? Nasıl Yaşadı? Nasıl Öldü?, *Son Posta*, 25 Nisan 1935, V. Kısım, Tefr. No.:264, s.14.

58 Selim Tevfik, *agm.*, s. 5.

59 Eryüksel, *age.*, s. 38.

ettiğini ifade etmiştir. Bu açıklamalar onun “popüler tarihçi” tanımlamasından daha çok “araştırmacı tarihçi” tanımlamasını hak ettiğini göstermesi bakımından ayrıca önemlidir.

Ziya Şakir’in ele aldığı konuların çoğunda olayların aktörlerinin ve şahitlerinin çoğunun hala daha hayatta olduğu unutulmamalıdır. Bu nedenle O, bir tarihi eserini hazırlarken bunu her zaman göz önünde bulundurmak zorunda kalmış ve yazdıkları konusunda daha hassas davranmıştır. Aksi takdirde eseri takip eden okuyuculardan anında eleştiri ve itirazlar gelebilirdi. Bu konuda İttihat ve Terakki Cemiyetini anlattığı eserine Kazım Karabekir’in yaptığı eleştiri ve övgüyü örnek olarak gösterebiliriz. Yine II. Abdülhamid’in son günlerini ele aldığı eserine de II. Abdülhamid’in Selanik ve İstanbul’da muhafızlığını yapan önemli isimlerden de bazen itiraz bazen de katkı ve desteğin gelmesi bu konuda dikkat çeken önemli örneklerdendir.

Ziya Şakir’in ortaya koyduğu eserlerde kullandığı kaynakların neler olduğunu tek tek açıkça söylememektedir. Bu konuda Ziya Şakir eserini hazırlarken dipnotlu akademik bir çalışma gibi değil de elde ettiği kaynaklardan yararlanarak yeni bir metin ortaya çıkarmak gibi genel bir üsluba sahip olması kullanılan kaynakların tespitini güçleştirmektedir. Eserinde kullandığı ana kaynakların neler olduğunu ise zaman zaman satır arasında belirttiği eserleri de vardır. Örneğin Osmanlı Devleti’nin I.Dünya Savaşı’na girişini ele aldığı eserinde Gayreti Vataniye adlı torpidot muhribinin süvarisi Cemil Bey’in hatıralarından faydalandığını ifade etmesi örneklerden sadece birisidir ve bu örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Ziya Şakir’in Tarihi Romancılığı

Edebiyat ile tarih arasındaki ilişki insanoğlunun tarihi hakkında bilgiler veren destan, mit ve hikâyelere kadar götürülecek kadar eskidir. Destanlar, mitler ve hikâyeler ne sadece edebî birer metindir ne de sadece tarihî bilgi kaynaklarıdır. Bu ürünlerde edebiyat ve tarih birbirinden ayrılamayacak kadar iç içe geçmiştir. Bu nedenle tarih ile edebiyat arasındaki ilişki modern dönemlerle beraber başlamayıp aksine çok eski dönemlere kadar gitmektedir. Ancak XIX. yüzyıla gelindiğinde tarih edebiyattan ayrılarak sosyal bilimlerin bir disiplini olarak ortaya çıkmış ve kendine yeni bir çerçeve ve metodoloji oluşturmaya başlamıştır.⁶⁰ Zaman içinde tarih ile edebiyatın ayrı

60 Dilek Çetindaş, Popüler Tarihi Romanlar ve M. Turhan Tan, *Erciyes Üniv. Sos. Bil. Enst. Türk Dili Edebiyatı Böl. Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Kayseri 2006, s. 86.

birer disiplin olarak ortaya çıkmasına rağmen aralarındaki ilişki devam etmiştir. Tarih ile edebiyat arasındaki ilişkinin en dikkate değer ürünlerinden biriside tarihi romanlardır.

“Tarihî roman”⁶¹ tarihi bilgi ile romanın bir potada erimesi ile ortaya çıkan eserlere verilen addır.⁶² Bu eserlerde tarihi bilgi romanın içeriğinde kullanılan bir obje konumundadır. Eserde kullanılan tarihi bilgi ile kurguyu kesin sınırlarla birbirinden ayırmak ise oldukça güçtür. Zira “Tarihî roman” yazarı sahip olduğu tarihi bilgi çerçevesinde eserini oluştururken içerisine kurguyu da dahil ederek yeni bir metin oluşturmaktadır. Bu yeni metnin ise tarihi bilgiler ve gerçeklerle ne kadar örtüştüğü ise her eserin kendi özelinde değerlendirmesi gereken bir konudur. Bu noktada Ziya Şakir “bir tarihi roman yazarken muharrir bu eserine kendi hayalinde de bazı şeyler ilave etmek hakkına maliktir. Fakat bu hayal de mutlaka bir hakikate isnat etmeli... Mesela kısa bir muhavereyi aslına hanel getirmeden genişletmekten, bir hadiseyi gene aslını bozmadan nazarlarda tamamıyla canlandırarak derecede tasvir etmekten ileri geçmemelidir.”⁶³ diyerek tarihi romanlardaki kurgunun sınırını kendi anlayışı doğrultusunda çizmektedir.

Tarihî romanın içindeki kurgu ile tarihi gerçek arasındaki ince çizgiyi fark edip değerlendirmek bazen ciddi çabalara gerek duyacak kadar hassas bir husus olduğundan böyle eserlerin tarihî bir eser mi yoksa roman mı olduğuna karar vermek güçleşmektedir. Bu noktada Ali Birinci tarihi roman ile tarihi bilginin önemli kaynaklarından birisi olan hatırat arasında böylesi bir karışıklığın sık sık yaşandığına dikkat çekmektedir.⁶⁴ Çünkü “işin

61 Tarihi roman türünün kurucusu 19. Yüzyılın başlarında W. Scott Waverley’dir. Scott, İskoçya’da doğmuş folklor ve halk şarkıları ile ilgilenen bir hukukçudur. İskoç tarihindeki olaylardan etkilenecek folklor ve efsaneleri romanlarına taşımıştır. A. Ömer Türkeş, *Romana Yazılan Tarih, Edebiyatın Omzundaki Melek Edebiyatın Tarihle İlişkisi Üzerine Yazılar*, İstanbul 2011, s. 92; Dilek Çetindaş, *Popüler Tarihi Romanlar* ve M. Turhan Tan, *Erciyes Üniv. Sos. Bil. Enst. Türk Dili Edebiyatı Böl. Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Kayseri 2006, s. 86.

62 Tarihi romanı “yazarı tarafından gözlenememiş bir devri, tarihi hakikatlere sadık kalarak anlatan romanlar” şeklinde de tanımlanmaktadır. Mehmet Can Doğan, *Tarihi Romanın Dinamikleri ve Son On Beş Yıllık Tarihi Romanları*, *Türk Yurdu*, Mayıs Haziran 2000, S. 153-154, s. 142.

63 Ziya Şakir, *Tarihi Roman Muharrir Eserine Hayal Katabilir. Fakat Bu Hayal de Mutlaka Bir Hakikate Isnat Etmeli*, *İkdam*, 7 Mayıs 1940.

64 Ali Birinci, *Roman mı, Hatırat mı?*, *Türk Yurdu*, Mayıs- Haziran 2000, S. 153-154, s. 88-91. Ali Birinci bu yazısında roman zannedilen ancak gerçekte hatırat olan bazı eserlere dikkat çekmeye çalışmış ve bu konuda dikkate değer birçok örnek ortaya koymuştur.

içine roman kaydı girdikten sonra, o eseri okuyan kari artık kendisinin tarih çevresi hududundan çıktığını bilir. Okuduğu vakanın yüzde kaç hayal ve yüzde kaç hakikat olduğuna hükmedebilmek, onun zekâ ve ferasetine tabi bir keyfiyet⁶⁵ haline gelmektedir.

Bu açıklamalar dikkate alındığında Ziya Şakir'in Z. Melek müstear adıyla yazmış olduğu "*Vıcdanından Af Dile*" adlı esere dikkat etmek gerekir. Zira eser Ali Birinci'nin de dikkat çektiği üzere roman mı hatırat mı olduğu konusunda yaşanan karışıklığın dikkat çeken örneklerinden birisidir. Ziya Şakir bu eserinde İstanbul'da bir nazır hakkında yazdığı sert bir yazıdan sonra Mısır'a kaçmak zorunda kalan Nuri'nin başından geçen olayları anlatmaktadır. Çünkü Nuri, İstanbul'dan kaçtıktan sonra yazdığı yazı nedeni ile kendisine düşman olanlar, onun hakkında birçok asılsız dedikodu çıkararak nişanlısından ayrılmasına neden olmuşlardır. Bu ayrılık Nuri'ye büyük ızdıraplar ve sıkıntılar yaşatmış ancak Mısır'da tanıştığı Biyanka adlı dostu gösterdiği şefkatle bir nebze olsa onun mutlu olmasına yardımcı olmuştur. İlerleyen zamanlarda Nuri ekonomik sıkıntıdan kurtulmak için sinemaya yönelmiştir. Tam işler yoluna girecekken düşmanlarının kurduğu bir tuzağa düşerek kendi ayağı ile İstanbul'a gider ve tutuklanır. Sonra yargılanarak Sinop'a sürülür. Romanda geçen bu hadiseler yazarın kendi hayatını nasılda romanlaştırdığını açıkça göstermektedir. Ancak her okurun bunu anlamasını beklemek de mümkün değildir. Ziya Şakir'in dediği gibi bu okurun "zekâ ve ferasetine" kalmıştır. Öncelikle Z. Melek müstear adının kime ait olduğunu bilmeyen ve Ziya Şakir'in hayatı hakkında hiçbir fikri olmayan bir okurun bu eserin gerçek veya kurgu oluşu hakkında bir fikir belirtmesi nerde ise mümkün değildir.

Ziya Şakir'in yazdığı tarihi romanlar içerisinde de tarihi bir eser mi, yoksa bir roman mı olduğu konusunda karar vermenin güç olduğu başka eserler de bulunmaktadır. Örneğin Ziya Şakir, *Son Posta* gazetesinde yayınlanan "*Bir Haremağasının Hatıraları*"⁶⁶ adlı eserini II. Abdülhamid döneminde uzun süre sarayda bulunan bir haremağasının hatıralarından faydalanarak roman şeklinde kaleme aldığını ifade etmiştir. Ancak romanda haremağasının hatıralarının dışında devrin önemli kişilerinin de hatıratlarından faydalandığını ve böylece II. Abdülhamid'i her yönü ile ortaya

65 Ziya Şakir, Tarihi Roman Muharriri Eserine Hayal Katabilir. Fakat Bu Hayal de Mutlaka Bir Hakikate İsnat Etmeli, *İkdam*, 7 Mayıs 1940.

66 Ziya Şakir, Yıldız Sarayında 33 Sene Bir Haremağasının Hatıraları, *Son Posta*, 2.10.1937-25.01.1938.

koymaya çalıştığını belirtmektedir.⁶⁷ Eğer Ziya Şakir'in bu açıklamaları olmasa idi bu eserin bir roman olarak adlandırılması nedeni ile eserde yer alan tarihi bilgilere hak ettiği değer verilmeyecekti. Ancak Ziya Şakir'in açıklamaları eserin roman olarak adlandırılmasına rağmen devrin ve anlatılan konunun muhataplarının tuttuğu hatıratlardan faydalanılarak oluşturulduğunu ortaya koymuştur. Böylece artık eserin roman olarak sınıflandırılrsa da tarihi bir kaynak olarak değeri fark edilmiştir.

Ziya Şakir yayınladığı tefrikalar içerisinde okuyucunun roman mı yoksa gerçek tarihi hadiseler mi olduğu konusunda kafasının karışacağını düşündüğünde bu konuda açıklama yapma gereği duymaktadır. Böyle eserlerinden birisi de *Son Posta* gazetesinde yayınladığı “*İlk Kadın Casusu*” adlı eseridir. *Son Posta* gazetesi bu eseri “macera romanı” olarak adlandırmasına rağmen Ziya Şakir ilk tefrikada eserin kahramanı olan Melek Hanımın 1919 yılında Arnavutköy’de vefat ettiğini ancak onun bıraktığı notlardan nasıl casusluk işlerine karışarak büyük işler yaptığını öğrendiğini ifade etmektedir. Bu kadının karıştığı olayların şahidi olan önemli simaların ve resmi zabıta vakalarının ortada olduğunu ve eserini Melek Hanım’ın notlarına dayanarak yazdığını ancak sadece bazı isimleri değiştirdiğini de ilave etmektedir.⁶⁸ Açıklamalardan da anlaşıldığı üzere Ziya Şakir yazdığı bu eserin yaşanmış bir hatırate dayandığını ifade ederek okuyucuların zihninde oluşması muhtemel soruları ortadan kaldırmıştır.

Ziya Şakir'in yazdığı tarihi romanlar içerisinde “Gâvur Mehmet’in Maceraları” da gerçeklik ile kurgu arasında konumlanan eserleri arasındadır. Bu tarihi roman serisi İstanbul’da yaşanan polisiye vakaları büyük bir maharetle çözen Gâvur Mehmet’in maceralarını anlatmaktadır.⁶⁹ Gâvur Mehmet’in kim olduğu ile ilgili soruya “Gavur Mehmet Kara Yürek Çetesi” adlı tefrikayı kitap halinde neşreden Stad Neşriyat Yurdu adına yayıncı cevap vermektedir. Bu cevaba göre Gâvur Mehmet, II. Abdülhamid döneminin ilk zamanlarında yaşamış olan meşhur bir polis hafiyesidir. Yaptığı önemli işler nedeni ile rütbe ve nişanlar da almıştır. Yayıncıya göre “bu romanlar sadece birer zabıta vakasından ibaret değildir. Her kitap ayrı ayrı bir takım tarihi malumatı da ihtiva etmektedir.”⁷⁰

67 İ.H., “Bir Haremağasının Hatıraları” Bize Neler Öğretecek? Ziya Şakir’le Bir Mülakat, *Son Posta*, 2 Ekim 1937, s. 11.

68 Ziya Şakir, *İlk Kadın Casusu*, *Son Posta*, 10 Kasım 1937, Tefr. No.: 1, s. 10

69 A. Ömer Türkeş Gavur Mehmet serisinin ilk tarihi polisiye roman olduğunu ifade etmektedir. Türkeş, agm., s. 127.

70 Ziya Şakir, *Gâvur Mehmet Kara Yürek Çetesi*, İstanbul 1943, s. 2.

Gâvur Mehmet'in gerçek bir Osmanlı polisi olduğu fikri polisiye romanlarla ilgili bir çalışma yapan Erol Üyepazarcı tarafından da dile getirilmiştir. Ona göre İngiliz siyaset adamı ve yazar Jhon Buchan'ın 1916 yılında yazdığı "Greenmantle" adlı eserinde ikinci kahraman olarak yer alan Amanvermez Avni'den bahsetmesi ve onunda Gâvur Mehmet'in oğlu olduğunu ifade etmesi önemlidir. Bu durum Erol Üyepazarcı'ya göre Gâvur Mehmet'in gerçek bir Osmanlı polisi olduğunun bir göstergesidir. Aksi takdirde hiçbir gereği yokken Jhon Buchan'ın Gavur Mehmet'ten bahsetmesinin mantıklı bir açıklaması görülmemektedir.⁷¹

Gâvur Mehmet serisinin tamamı *Son Posta ve Son Saat* gazetelerinde yayınlanmıştır. Serinin ilk tefrikası 1933 yılında yayınlanan Gâvur Mehmet Kara Yürek Çetesidir. Daha sonra sırası ile Gâvur Mehmet Yedi Aşıklar Şirketi (1933), Gâvur Mehmet Cibali Zindanları (1936)⁷², Gâvur Mehmet Galata Batakhaneleri (1947), Gâvur Mehmet Aynaroz Manastırlarında (1947), Gâvur Mehmet Beyaz Et Tacirleri (1947), Gâvur Mehmet Kırmızı Horoz Meyhanesi (1948), Gâvur Mehmet Yalova Eşkîyaları (1948), Gâvur Mehmet Kan ve Ateşler İçinde (1955), Gâvur Mehmet Çukurbostan Cınayeti (1955), Gâvur Mehmet Korsanlar Peşinde (1955) adlı eserler tefrika olarak yayınlanmıştır.

Ziya Şakir'in tarihi romanlarına verilecek en önemli örneklerden birisi de *Son Posta gazetesinde* yayınlanan "151 Numaralı Şehit Ertuğrul Macerasına Karışan Aşk Macerası"⁷³ adlı eserdir. Ziya Şakir tarihi romanlarını genellikle "A. R." Müstear adı ile yayınladığı için bu eserinde de "A. R." adını kullanmıştır. Eser II. Abdülhamid döneminde Japonya'ya gönderilen Ertuğrul fırkateyninin seyahatini ve bir kaza sonrasında batmasını konu almaktadır. Ziya Şakir bu tarihi hadiseye sübyan bir nefer olan Suad'ı dahil etmiştir. Suad aslında erkek kılığında Ertuğrul fırkateynine nefer olarak katılmış bir kızdır. Bu kızın denize olan sevgisi ve İngiliz adetlerinden etkilenen babasının da onu serbest bir şekilde yetiştirmesi eklenince Ertuğrul fırkateynine katılması anlaşılır bir durum haline gelmiştir. Suad, Ertuğrul'un yolculuğu sırasında gemide bulunan bir mülazıma âşık olur. Ancak bu aşk mutlu sonla

71 Erol Üyepazarcı, *Korkmayınız Mister Sherlock Holmes! Türkiye'de Polisiye Romanın 125 Yıllık Öyküsü (1881-2006)*, İstanbul 2008, s. 153-154.

72 *Son Posta* gazetesinde 4 Temmuz- 19 Ekim 1936 tarihleri arasında 103 tefrika olarak yayınlanan bu eser isimlessiz olarak neşredilmiştir. Ancak Gavur Mehmet'in maceralarından birisi olması hasebiyle Ziya Şakir'e ait olduğunu düşünmekteyiz.

73 A.R., 151 Numaralı Şehit Ertuğrul Macerasına Karışan Aşk Macerası, *Son Posta*, 30.01-24.04.1937.

bitmez ve Suad sevdiği mülazım ile birlikte batan Ertuğrul fırkateyninde hayata gözlerini yumar. Ziya Şakir böylece bu eserinde tarihi bir gerçekliğe bir aşk macerasını eklemiştir. Tabii ki bu durum tarihi içerikli romana olan ilgiyi daha da arttırmıştır. Böylece Ziya Şakir bir taraftan okur nezdinde tefrikasının takibini arttırırken diğer taraftan da bunu tarihi bilginin geniş kitlelere ulaştırılması için bir araç olarak da kullanmıştır.

Ziya Şakir'in yukarıda bahsettiklerimiz dışında dikkati çeken diğer tarihi romanları da şunlardır: Bir Saray Faciası, Çarlık Ülkesinde Büyük Türk Zabiti, Esmer Gül, Halife Sarayında Bir Türk Kızının Kahramanlığı, Hatice Sultan, Hilal ve Zambak, İki Saray Cinayeti, Kara Cehennem, Kırık Madalya, Ölüm Mangası, Poyraz Ali, Sadullah Ağa, Selçuklu Saraylarında Ömer Hayyam'ın Hayatı ve Maceraları,⁷⁴ Sibirya'da Bir Türk Zabitinin Aşk Macerası, Şeyh Şamil, Zindan Köşelerinden Yıldız Sarayı'na.

Tarihin Romanlaştırılması ve Ziya Şakir

Tarihî roman ile tarihin romanlaştırılması arasında ince bir çizgi vardır. Bu konuda Kemal Tahir “tarihi, romanda kullanmakla, tarihi romanlaştırmak başka başka şeylerdir” diyerek bu ayrıma dikkat çekmektedir. İlki içerisinde kurguyu da barındırırken ikincisinde ise tarihi bilgiyi vulgarize ederek anlaşılması ve okunması daha kolay bir malzeme haline getirmek amaçlanmaktadır. Tarihin romanlaştırılmasında ana obje tarih iken yardımcı obje ise roman tekniğidir.

Kemal Tahir tarihi romanlaştıranlar arasında Turhan Tan, Ziya Şakir ve Feridun Fazıl'ı sayarak “bunlar tarihi romanlaştırıyorlar.”⁷⁵ diyerek tarihi romanın yanında tarihin romanlaştırılması hususuna dikkat çekmiştir. Kemal Tahir'in de işaret ettiği üzere Ziya Şakir tarihi eserlerinde tarihi romanlaştırma üslubunu sık sık kullanmaktadır. Ziya Şakir kendisi de bu tespite katılmaktadır. Ancak o kullandığı bu üslubu tarihi romanlaştırmak kavramı ile değil de “romantik tarz” olarak ifade etmektedir. Ziya Şakir “romantik tarz” ile neyi kastettiğini şöyle anlatmaktadır: “Bu eseri muhtelif zevatın ifadatına istinaden yazdığım için filan böyle diyor, filan şöyle söylüyor diye karileri sıkacak bir tarzda yazmaktansa, bütün o şahsiyetlerin ifadelerini topladım. Kendime onlardan mürekkep bir şahsiyet vererek Abdül-

74 Ziya Şakir'in bu eserinin edebi incelemesi için Bk. Arzu Özyön, Ziya Şakir (Soku)'nun Selçuklu Saraylarında Ömer Hayyam'ın Hayatı ve Maceraları Adlı Romanının tarihsel Roman Olarak İncelemesi, *Turkish Studies International Periodical For The Languages Literature and History of Turkish or Turkic*, Winter 2014, Vol. 9/3, p. 1135-1146.

75 İsmet Bozdağ, *Kemal Tahir'in Sobbetleri*, Ankara 1980, s. 100.

hamid'in muhitinde dolaştım ve bunun için de eserimi romantik bir tarzda yazdım. Yazılan şeyler hakikate tevafuk ettikten sonra yazılma tarzına tabi ehemmiyet verilmez.”⁷⁶ Onun yaptığı bu açıklamaya baktığımızda Ziya Şakir araştırdığı konu ile ilgili elindeki tarihi bilgileri bir potada eriterek anlamlı bir bütün haline getirmeye çalıştığını ifade etmektedir. Bundaki amacı da “karilerini sıkılmaktır.” Çünkü unutulmamalıdır ki Ziya Şakir bu eserlerini hep tefrika şeklinde gazetelerde neşretmiş ve geçimini de böyle kazanmıştır.

Ziya Şakir'in ilk kaleme aldığı tefrikası Meçhul Asker'e baktığımızda eserde tarihin romanlaştırılması göze çarpan en önemli özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Ziya Şakir aslında Balkan Harbinde kendi tuttuğu anılarını yazsa da eseri “Kaya” adını verdiği meçhul bir asker üzerinden anlatmaktadır. Bu anlatım tarzı eserin akıcılığını ve hitap ettiği kitle tarafından anlaşılmasının da önemli ölçüde kolaylaştırmıştır. İlk eseri ile beraber kullanmaya başladığı bu romantik tarz onun sonraki tarihi eserlerinin ortak özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylece en sıkıcı tarihi olayları bile ilgi çekici bir tarzda okuyuculara sunmayı başarabilmiştir.

Ziya Şakir'in tarihi eserlerini romanlaştırmasında veya onun ifadesi ile romantik bir tarzda kaleme almasında eserlerini tefrika şeklinde gazete ve dergilerde yayınlamasının önemli bir etkisi olduğunu düşünüyoruz. Yazarın eserindeki bir konuşmayı oradaymış gibi genişleterek kaleme alması ve ayrıntılandırması okuyucunun ilgisini çekme gereğinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Örneğin IV. Murat ve Sultan İbrahim döneminin ünlü celladı Kara Ali'yi anlattığı “Cellat Kara Ali Osmanlı Tarihinin Kanlı Sayfaları” adlı eserinde bu üslubu rahatlıkla görmekteyiz. Ziya Şakir bu tarihi isimler üzerinden hem IV. Murat ve Sultan İbrahim döneminin genel bir tahlilini yaparak okuyucuyu dönem hakkında bilgilendirmekte hem de cellat Kara Ali ismi üzerinde bu dönemde gerçekleşen idamları anlatmaktadır. Bu anlatım sırasında da sanki oradaymış gibi konuşmaları ayrıntılandırarak da esere canlılık katmaktadır.

Benzer bir anlatım “Aygır İmam” adlı tefrikada da karşımıza çıkmaktadır. Aygır imam olarak adlandırılan kişi III. Selim döneminde Rumeli Kazaskerliği vazifesinde bulunmuş olan Derviş Mehmet Efendi'dir. Ziya Şakir bu eserinde III. Selim'in gerçekleştirmeye çalıştığı yenilikleri ve bunlara karşı ortaya çıkan tepkileri esrinde okuyucuya anlatmaya çalışmıştır. Eserde yeniliklere karşı olan sınıfı Aygır imam özelinde ulema sınıfının

76 Ziya Şakir, Abdülhamid'in Son Günleri, *Son Posta*, 9 Nisan 1932, Tefr. No.: 285, s. 9.

oluşturduğu sıklıkla vurgulanan bir husus olması bakımından dikkat çekicidir. Bu eserde de Ziya Şakir kullandığı romantik tarz ile okunması, anlaşılması zevk ve heyecan veren bir eser ortaya koymuştur. Bu noktada bir tefrika yazarının tarihi, okuyuculara bundan daha güzel bir üslup ile vermesi de pek mümkün görünmemektedir.

Ziya Şakir eserlerinde tarihi romanlaştıran anlatması tefrika yazarlığı ve okuyucu sayısının artırılması bağlamında olumlu bir durumdur. Diğer taraftan ise tarihin romanlaştırılması üslubu edebiyatçılar ve tarihçiler tarafından tarihi roman şeklinde değerlendirilmiştir. Bu durum Ziya Şakir'in eserlerinin "yüksek edebiyat içinde değerlendirilmeyen, eleştirmenlerin ve tarihçilerin ilgisini çekmeyen tarihsel serüven romanları"⁷⁷ olarak algılanmasına neden olmuştur. Bu durum eserlere hak ettikleri değerin verilmesinin önündeki en büyük engellerden birini oluşturmaktadır. Ziya Şakir'in eserlerinin akademik tarihçilik içerisinde hak ettiği değere ulaşmamasında bu hususun ve zamanla da bu çerçevede oluşan önyargıların etkili olduğunu düşünmekteyiz. Aksi takdirde V. Murat ile ilgili yazdığı eserinin V. Murat'ın en yakınında bulunan başta Filizten Hanım olmak üzere birçok önemli şahsın anlattığı hadiselerden oluştuğu bilirse idi bu esere yaklaşımın daha farklı olacağı ortadadır.⁷⁸ Zira onun bu eserinde anlattığı bazı hadiseler daha sonra akademik araştırmalarda konu edilerek bilimsel olarak incelemeye tabi tutulmuştur. Örneğin Ziya Şakir, V. Murat'ın hayatını anlattığı eserinde V. Murat'ın kadın kılığına giren üç kişi tarafından kaçırılmaya çalışılması hadisesini ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır.⁷⁹ Onun anlatımından bu olay okunduğunda bu olayın çok da gerçekçi durmadığı ve aksine kurgu olduğu konusunda bir kanı oluşmuş olmalı ki bu konu pek dikkat çekmemiştir. Ancak aynı konu İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın akademik bir dil ve yöntemle bir makalesinde ele aldığı anda ise okurun yargısı değişebilmektedir. Burada Ziya Şakir'in V. Murat'ın kaçırılması ile ilgili hadiseyi 1938 yılında yayınladığı eserinde dile getirdiği notunu da düşmek gerekir. İsmail Hakkı Uzunçarşılı ise yaklaşık olarak altı yıl kadar sonra 1944 yılında yayınladığı makalesinde bu konuda bir inceleme yapmıştır.

77 Türkeş, agm., s. 123.

78 Bu konuda Bk. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Beşinci Murat ile Oğlu Sabahaddin Efendiye Kaçırılmak İçin Kadın Kıyafetinde Çırağan'a Girmek İsteyen Şahıslar, *Bellekten*, Ekim 1944, C.VIII, S. 32, s. 589-597.

79 Ziya Şakir bu üç kişinin ismini şöyle vermektedir: Prodos Mason Locasının Üstadı Kleanti İskalyeri, İngiliz Konsolosu Tercümanı İstavridis ve Prodos Mason Locası Nazırı Evveli Adam Mihalovski'dir. Bu kişiler Beşiktaş sarayında alıkonulup sorgulandıktan sonra sınır dışı edilmişlerdir. Bunlara yardım eden Nakşifend Kalfa da Masonların yardımı ile Yunanistan'a kaçmıştır. Ziya Şakir, Çırağan Sarayı'nda 28 Sene V. Murad'ın Hayatı, İstanbul 2011, s. 218.

Bu kapsamda “Abdülhamid’in Son Günleri” adlı eseri de unutulmalıdır. Bu esere temel kaynaklık eden Dr. Atıf Bey’in anılarının olduğu bilinmiş olsa idi tarihçilerin esere bakışının daha farklı olacağı kesindi. Zira Dr. Atıf Bey’in anıları Ziya Şakir’in eserinin yayınlanmasından yıllar sonra transkrip edilerek yayınlanmış ve akademik dünyada ciddi bir ilgi görmüştür. Ancak Ziya Şakir bu eserin dışında daha birçok hatıratı da eserinde kullanmış ve eserinin güvenilirliği adına titiz bir çalışma gerçekleştirmiştir. Fakat onun eserini “karilerini sıkmamak” adına romantik üslup ile vermesi eserlerinin hak ettiği değere ulaşmasının önündeki en önemli engel olarak ortaya çıkmıştır.

Sonuç

Yüzlerce makale ve yüzlerce tefrika yazmış velut bir muharrir olan Ziya Şakir’in kim olduğu ile ilgili olarak ortaya çıkacak bir merakı tatmin edecek kadar bir açıklamaya ulaşmak nerede ise imkânsızdır. Hâlbuki Ziya Şakir yaşadığı ve eserlerini verdiği dönemde devrin birçok tanınmış ismini eserlerinde konu edinmiş ve onlarla bazen polemikler yaşamış bazen de onların takdirlerini almıştır. Bu noktada Ziya Şakir’in kaleme aldığı *Yakın Tarihin Üç Büyük Adamı Talat-Enver-Cemal Paşalar*⁸⁰ adlı eserin yayımlanmasından sonra dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın eserin çok iyi bir şekilde kaleme alınması nedeni gönderdiği tebrik telgrafı dikkate değer bir örnektir.

Ziya Şakir bu üretkenliği ve titiz çalışmalarına rağmen ilerleyen yıllarda adının nerede ise unutulmaya yüz tutmuş olmasında eserlerinde kullandığı yazım tarzının doğrudan etkili olduğunu düşünmekteyiz. Yukarıda da değindiğimiz gibi eserlerinde tarihi romanlaştırarak anlatması tefrika yazarlığı ve okuyucu sayısının arttırılması bağlamında olumlu bir durumdur. Ancak tarihin romanlaştırılması üslubu edebiyatçılar ve tarihçiler tarafında tarihi roman şeklinde değerlendirilmiştir. Bu durum Ziya Şakir’in eserlerinin “yüksek edebiyat içinde değerlendirilmeyen, eleştirmenlerin ve tarihçilerin ilgisini çekmeyen tarihsel serüven romanları” olarak algılanmasına neden olmuştur. Bu durum eserlere hak ettikleri değerin verilmesinin önündeki en büyük engellerden birini oluşturmaktadır.

Biz bu çalışmamızla Ziya Şakir ismine ve eserlerine bir nebze olsa dikkat çekmeye çalıştık. Böylece onu ve eserlerini unutulmaktan kurtararak tarihi değerlerinin okuyucular ve araştırmacılar tarafından fark edilmesi de bir başka amacımızdı.

80 Ziya Şakir, *Yakın Tarihin Üç Büyük Adamı Talat-Enver-Cemal Paşalar*, İstanbul 1944.

KAYNAKLAR

Abdülhamid'in Son Günleri Bir Şahid Daha!, *Vakit Gazetesi*, 11 Kasım 1931.

A.R., 151 Numaralı Şehit Ertuğrul Macerasına Karışan Aşk Macerası, *Son Posta*, 30 Ocak- 24 Nisan 1937.

Atmaca, Gülşah, Çocuklara Mahsus Gazetede Değerler Eğitimi (1-100. Sayılar), Marmara Ün. Sos. Bil. Enst. İlahiyat Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2011.

Bingöl, Halil, Bir Gizli Romancı, *Sözlü Tarihin Büyük Üstadı Ziya Şakir*, İstanbul 2011, s. 169-177.

Birinci, Ali, Ziya Şakir'in Tarihçiliğimize Katkıları, İttihat ve Terakki Nasıl Doğdu?, İstanbul 2014, C. I.

Birinci Ali, Roman mı, Hatırat mı?, *Türk Yurdu*, Mayıs- Haziran 2000, S. 153-154.

Bozdağ İsmet, *Kemal Tahir'in Sobbetleri*, Ankara 1980.

Counce, Stephen, *Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi*, İstanbul 2008; Paul Thompson, *Geçmişin Sesi Sözlü Tarih*, İstanbul 1999.

Çalikoğlu, M. Asım, Günün İşleri Üzerinde Göz Kulak, *Sözlü Tarihin Büyük Üstadı Dedem Ziya Şakir*, İstanbul 2011.

Çetindaş, Dilek, Popüler Tarihi Romanlar ve M. Turhan Tan, *Erciyes Ün. Sos. Bil. Enst. Türk Dili Edebiyatı Böl. Yeni Türk edebiyatı Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Kayseri 2006.

Doğan, Mehmet Can, Tarihi Romanın Dinamikleri ve Son On Beş Yılın Tarihi Romanları, *Türk Yurdu*, Mayıs Haziran 2000, S. 153-154.

Eldem, Edhem, Osmanlı Tarihini Türklerden Kurtarmak, *Cogito Tarih Yazıcılığı*, Bahar 2013, S. 73.

Eryüksel, Hasan, *Ziya Şakir Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1949.

Göktaş, Hanım, II. Abdülhamid Dönemi Bir Çocuk Gazetesi: "Çocuklara Mahsus Gazete", *Sultan II. Abdülhamid Sempozyumu Sosyo-Kültürel Hayat-Sanat- Basın Bildiriler*, Ankara 2014, C. III.

Hanioğlu, Şükrü, <http://www.sabah.com.tr/Yazarlar/hanioglu/2012/04/01/halil-sahilliogluna-saygi>

İ.H., “Bir Haremağasının Hatıraları” Bize Neler Öğretecek? Ziya Şakirle Bir Mülakat, *Son Posta Gazetesi*, 2 Ekim 1937.

İlyasoğlu, Aynur, Toplumsalın İçinde Kurgulanan Öznenin Kendini Dile Getirme İmkânları Olarak Yaşam Anlatıları ve Sözlü Tarih, *Sosyoloji Dergisi*, 2008/1, S. 16.

Karakışla, Yavuz Selim, Osmanlı İmparatorluğu’nun Araştırmacı Gazetecisi: Ziya Şakir, *Sözlü Tarihin Büyük Üstadı Dedem Ziya Şakir*, İstanbul 2011.

Kurt, Ümit, *Türk’ün Büyük Biçare Irkı Türk Yurdunda Milliyetçiliğin Esasları (1911-1916)*, İstanbul 2012.

Okay, Cüneyd Okay, Eski Harfli Çocuk Dergileri, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, C. 4, S. 7, 2006.

Özcan, Ahmet, *Türkiye’de Popüler Tarihçilik 1908-1960*, Ankara 2011.

Öztürkmen, Arzu, Sözlü Tarihin Poetikası: Anlatı ve Gösterim, *Edebiyatın Omzundaki Melek Edebiyatın Tarihle İlişkisi Üzerine Yazılar*, İstanbul 2011.

Özyön, Arzu, Ziya Şakir (Soku)’nun Selçuklu Saraylarında Ömer Hayyam’ın Hayatı ve Maceraları Adlı Romanının tarihsel Roman Olarak İncelemesi, *Turkish Studies International Periodical For The Languages Literature and History of Turkish or Turkic*, Winter 2014, Vol. 9/3.

Redding, Paul, Dünya Gösterisinde Massedilmek: Hegel’in Romantik Tarih yazımına Yönelik Eleştirisi, *Cogito Tarih Yazıcılığı*, Bahar 2013, S. 73.

Rıza Nur, Ziya Şakir’e, *Türkbilik Revüsü*, Alex 1938, No: 8, s. 2032-2043.

Sahir, Neşide-i Izdırıp, *İrtika*, 23 Haziran 1316, S. 67.

Sarı, İbrahim, Akademik Tarih ve Tarih Öğretiminde Sözlü Tarihin Yeri ve Önemi, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Aralık 2006, S. 3.

Şahin, Dursun, *İrtika Gazetesi (İlk Üç Cilt) İnceleme-Tahlili Fihrist-Seçilmiş Metinler*, Karadeniz Teknik Üniv. Sosyal Bil. Enst. Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 2000.

Şakir, Ziya, Meçhul Asker, *Vakit*, 12.09.1929-24.02.1930.

_____, Abdülhamid’in Son Günleri, *Son Posta*, 25 Ha-

ziran 1931-11 Nisan 1932.

_____, İttihat ve Terakki Nasıl Doğdu? Nasıl Yaşadı? Nasıl Öldü?, *Son Posta*, Kısım I-V, 11.12.1932-28.04.1935.

_____, İlk Kadın Casusu, *Son Posta*, 10.10.1937-06.01.1938.

_____, Sultan Hamid Sürgünleri, *Son Telgraf*, 17.08.1938-19.10.1938.

_____, Yıldız Sarayında 33 Sene Bir Haremağasının Hatıraları, *Son Posta*, 2.10.1937- 25.01.1938.

_____, Tarihi Roman Muharrir Eserine Hayal Katabilir. Fakat Bu Hayal de Mutlaka Bir Hakikate İsnat Etmeli, *İkdam*, 7 Mayıs 1940.

_____, *Gâvur Mehmet Kara Yürek Çetesi*, İstanbul 1943.

_____, *Yakın Tarihin Üç Büyük Adamı Talat-Enver-Cemal Paşalar*, İstanbul 1944.

_____, Edirne Müdafaası, *Son Telgraf*, 03.08.1947-03.03.1948.

_____, Şah İsmail ve Mezhepler Tarihi Şiilik- Sünnilik-Alevilik- Kızılbaşlık Ne Demektir ve Nasıl Çıktı?, İstanbul 1953.

_____, Çırağan Sarayında 28 Sene V. Murad'ın Hayatı, İstanbul 2011.

Tevfik, Selim, İttihatçılar Devrinde Muhalefeti Niçin ve Nasıl Yazdım?, *Son Posta*, 18 Temmuz 1936, s. 1-5.

Tosh, John, *Tarihin Peşinde*, İstanbul 1997.

Türkeş, A.Ömer, Romana Yazılan Tarih, *Edebiyatın Omzundaki Melek Edebiyatın Tarihle İlişkisi Üzerine Yazılar*, İstanbul 2011.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, Beşinci Murat ile Oğlu Sabahaddin Efendi Kaçırılmak İçin Kadın Kıyafetinde Çırağan'a Girmek İsteyen Şahıslar, *Bellekten*, Ekim 1944, C.VIII, S. 32.

Üstündağ, Ayda, *Sözlü Tarihin Büyük Üstadı Ziya Şakir*, İstanbul 2011.

Üyepazarcı, Erol, *Korkmayınız Mister Sherlock Holmes! Türkiye'de Polisiye Romanın 125 Yıllık Öyküsü (1881-2006)*, İstanbul 2008.

Yaman, Havva Sena, *Eski Harfli Dergilerden “Çocuklara Mahsus Gazete” Tablili Fibris-İnceleme -Metin*, Selçuk Üniv. Sos. Bil. Enst. Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2004.

Yılmaz, Sevinç, Celal Sahir Erozan ve Falih Rıfkı Atay'ın Kaynaklarda Rastlanmayan Bir Eseri: Yeni Kitap, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Vol. 5/4 Fall 2010*.

Z. Melek, *Vicdanından Af Dile*, İstanbul 1945.

